ਯੋਗ ਦਰਸ਼ਨ

ਤੇ

ਗੁਰਮਤਿ

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ :

ਸਿੱਖ ਮਿਸ਼ਨਰੀ ਕਾਲਜ (ਰਜਿ:)

1072, ਕੂਚਾ 14, ਫੀਲਡ ਗੰਜ, ਲੁਧਿਆਣਾ-8

ਸਬ ਆਫਿਸ :

A-143, ਫਤਹਿ ਨਗਰ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ-18

75 ਪੈਸੇ

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਨੰ: 74 ਮਈ 1983

ਸਿੱਖ ਮਿਸ਼ਨਰੀ ਕਾਲਜ ਦੇ ਉਦੇਸ਼

- ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਗੁਰਮਤਿ ਵੀਚਾਰ ਧਾਰਾ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿੜ ਕਰਵਾਉਣਾ ਤੇ ਦੰਭੀ ਪਖੰਡੀ ਤੇ ਅਗਿਆਨੀ ਦੇਹਧਾਰੀ ਗੁਰੂ ਡੰਮ੍ਹ ਦੇ ਪਸਾਰੇ ਨੂੰ ਰੋਕਣਾ।
- ਸਿੱਖ ਨੌਜੁਆਨਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਦਾ ਲਾਸਾਨੀ ਇਤਿਹਾਸ ਦ੍ਰਿੜ ਕਰਵਾਕੇ, ਪਤਿੱਤਤਾਈ ਤੇ ਨਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਮਾਰੂ ਰੋਗ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣਾ।
- ਚੰਗੇ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ, ਟਰੇਂਡ ਤੇ ਜੀਵਨ ਵਾਲੇ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਹਿਤ ਹਰ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਖੇ 'ਸਿੱਖ ਮਿਸ਼ਨਰੀ ਕਾਲਜ' ਵਲੋਂ ਦੋ-ਸਾਲਾ ਸਿੱਖ ਮਿਸ਼ਨਰੀ ਕੋਰਸ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਫ੍ਰੀ ਕਲਾਸਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨਾ।
- ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਹਫਤਾਵਾਰੀ ਫ੍ਰੀ ਧਾਰਮਿਕ ਕਲਾਸਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨਾ।
- ਹਰ ਘਰ ਵਿਚ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਪ੍ਰਪੱਕ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਕਾਲਜ ਵਲੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਮਾਸਿਕ ਮੈਗਜ਼ੀਨ "ਸਿੱਖ ਫੁਲਵਾੜੀ" ਪੰਜਾਬੀ, ਹਿੰਦੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਹਰ ਘਰ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਾਉਣਾ ਅਤੇ ਦੋ-ਸਾਲਾ ਸਿੱਖ ਮਿਸ਼ਨਰੀ **ਪਤਰ ਵਿਹਾਰ ਕੋਰਸ**, ਘਰ ਬੈਠੇ ਬਿਠਾਏ ਡਾਕ ਰਾਹੀਂ ਕਰਵਾਉਣਾ।
- ਸਕੂਲਾਂ, ਕਾਲਜਾਂ, ਪਿੰਡਾਂ ਤੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਖੇ ਕਾਲਜ ਵਲੋਂ ਤਿਆਰ ਪ੍ਰਚਾਰਕਾਂ ਰਾਹੀਂ ਆਦਰਸ਼ਕ ਗੁਰਮਤਿ ਸਮਾਗਮ ਕਰਨੇ।
- ਹਰ ਗੁਰਸਿੱਖ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾ ਕੇ ਖਾਲਸਾ ਜਥੇਬੰਦੀ **ਗੁਰੂ ਪੰਥ** ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਬਨਾਉਣ ਹਿਤ **ਅਮ੍ਰਿਤ ਸੰਚਾਰ** ਸਮਾਗਮ ਕਰਨੇ।
- ਗੁਰਮਤਿ ਲਿਟਰੇਚਰ ਦੀ ਖੋਜ ਕਰਕੇ, ਬੱਚਿਆਂ ਤੇ ਵਡਿੱਆਂ ਵਾਸਤੇ ਛਪਵਾ ਕੇ ਲਾਗਤ ਮਾਤਰ ਕੀਮਤ ਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਹਿਤ ਵੰਡਣਾ।

ਉਪਰੋਕਤ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਅਸੀਂ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਸਹਿਯੋਗ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ।

ਨੋਟ : ਸਿੱਖ ਮਿਸ਼ਨਰੀ ਕਾਲਜ ਨਿਰੋਲ ਧਾਰਮਿਕ ਜੱਥੇਬੰਦੀ ਹੈ। ਇਸਦਾ ਸਿਆਸਤ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸਬੰਧ ਨਹੀਂ।

ਸਿੱਖ ਮਿਸ਼ਨਰੀ ਕਾਲਜ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ

(1) "ਸਿੱਖ ਮਿਸ਼ਨਰੀ ਕਾਲਜ" ਵਲੋਂ ਲੁਧਿਆਣਾ, ਨਵਾਂ ਸ਼ਹਿਰ, ਬਲਾਚੌਰ, ਮੁਹਾਲੀ, ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ, ਜਲੰਧਰ, ਪਠਾਨਕੋਟ, ਜੰਮੂ, ਸਿੰਬਲਕੈਂਪ, ਸ੍ਰੀ ਨਗਰ, ਬਾਰਾਮੂਲਾ, ਮਾਨਸਾ, ਬਠਿੰਡਾ, ਫਰੀਦਕੋਟ, ਮਲੋਟ, ਸ੍ਰੀ ਗੰਗਾ ਨਗਰ, ਬੰਬਈ ਤੇ ਦਿੱਲੀ ਦੀਆਂ ਵਖ ਵਖ ਕਲੋਨੀਆਂ ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲਈ ਫ੍ਰੀ ਕਲਾਸਾਂ (ਬੱਚਿਆਂ ਤੇ ਨੌਜੁਆਨਾਂ ਦੀਆਂ) ਉਤਸ਼ਾਹ ਜਨਕ ਚਲ ਰਹੀਆਂ ਹਨ।

(2) ਮਾਸਕ-ਪੱਤਰ "ਸਿੱਖ ਫੁਲਵਾੜੀ" ਪੰਜਾਬੀ, ਹਿੰਦੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਭਾਰੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜਿਸਦਾ ਚੰਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ 15 ਰੁ:, ਹਿੰਦੀ ਵਿਚ 12 ਰੁ: ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਤ੍ਰੈਮਾਸਕ ਦਾ 8 ਰੁ: ਸਾਲਾਨਾ ਹੈ।

(3) ਪਿੰਡਾਂ ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਹਰ ਮਹੀਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸੰਚਾਰ ਸਮਾਗਮ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ।

(4) ਸਿੱਖ ਲਿਟਰੇਚਰ ਨੂੰ ਸੋਧ ਕੇ 70 ਦੇ ਕਰੀਬ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਗੁਰਮਤਿ ਪੁਸਤਕਾਂ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਚੁਕੀਆਂ ਹਨ।

(5) ਡਾਕ ਰਾਹੀਂ "ਦੋ ਸਾਲਾ ਸਿੱਖ ਮਿਸ਼ਨਰੀ ਪੱਤਰ ਵਿਹਾਰ ਕੋਰਸ" ਵਿਚ ਨੌਜੁਆਨ ਬੜੀ ਭਾਰੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਦਾਖਲਾ ਲੈ ਰਹੇ ਹਨ।

(6) ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਤੇ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਧਾਰਮਕ ਦੀਵਾਨ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ

ਯੋਗ ਦਰਸ਼ਨ ਤੇ ਗੁਰਮਤਿ

ਯੋਗ ਮਤ ਨਾਲ ਅੰਤਰ

ੳ) ਜੋਗ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ

ਤਪਸਿਆ ਅਤੇ ਤਿਆਗ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਇਕ ਬੜਾ ਲੰਮਾ ਇਤਿਹਾਸ ਰਖਦੇ ਹਨ। ਯੋਗ ਦੀ ਇਹ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵੇਦਾਂ, ਉਪਨਿਸ਼ਦਾਂ ਤੇ ਮਹਾਂਭਾਰਤ ਦੇ ਕਾਲ ਵਿੱਚ ਵੀ ਪਾਈ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਸਕੰਦਰ ਨੇ ਜਦੋਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਉਤੇ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਉਸ ਵੇਲੇ ਵੀ ਆਰਾਧਨਾ ਦਾ ਇਹ ਤਰੀਕਾ ਆਮ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਆਪਣੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿੱਚ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਮਹਾਤਮਾ ਬੁਧ ਦੇ ਸਮੇਂ ਇਹ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਆਮ ਪ੍ਰਚਲਤ ਸੀ। ੧੫੦ ਬੀ. ਸੀ. ਦੇ ਕਰੀਬ ਪਤੰਜਲੀ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਪਸਿਆਵਾਂ ਦੀਆਂ ਰੀਤਾਂ ਅਤੇ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਥਾਂ ਤੇ ਇਕੱਠਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਇਸ ਗਰੰਥ ਨੂੰ ਅਜੇ ਤਕ ਮੂਲ ਪਾਠ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਵਰਤਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਉਪਨਿਸ਼ਦਾਂ ਵਿੱਚ ਜੋਗ ਦਾ ਭਾਵ ਉਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲਇਆ ਜਾਂਦਾ ਜੋ ਪਤੰਜਲੀ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਉਪਨਿਸ਼ਦਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਆਤਮਾ ਪਰਮ-ਆਤਮਾ ਪਾਸੋਂ ਵਿਛੜੀ ਸਮਝੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਵਿਯੋਗ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਸਾਰੇ ਦੁਖਾਂ ਤੇ ਮੁਸੀਬਤਾਂ ਦਾ ਕਾਰਣ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੁੱਖਾਂ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਓਦੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਆਤਮਾ ਅਤੇ ਪਰਮ-ਆਤਮਾ ਦਾ ਮੇਲ ਹੋ ਜਾਏ। ਸੋ ਉਪਨਿਸ਼ਦਾਂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤਪਾਂ ਦਾ ਮਨੋਰਥ ਆਤਮਾ ਅਤੇ ਪਰਮ-ਆਤਮਾ ਦਾ ਇਹ ਮਿਲਾਪ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਏਸੇ ਲਈ ਜੋਗ (ਜੋੜਨਾ) ਕਹਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।

ਪਤੰਜਲੀ, ਜੋਗ ਦਾ ਭਾਵ ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਜੋਗ ਨੂੰ 'ਵਿਯੋਗ' ਦੇ ਭਾਵ ਵਿੱਚ ਵਰਤਦਾ ਹੈ। ਪਤੰਜਲੀ ਦਾ 'ਜੋਗ ਮੱਤ' ਕਪਿਲ ਦੇ ਸਾਂਖ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਨਾਲ ਮਿਲਦਾ ਜੁਲਦਾ ਹੈ। ਸਾਂਖ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਦੋ ਮੁਢਲੀਆਂ ਵਸਤਾਂ ਮੰਨਦਾ ਹੈ, ਇਕ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ (ਮਾਇਆ) ਅਤੇ ਦੂਸਰੀ ਪੁਰਸ਼ (ਆਤਮਾ)। ਪਤੰਜਲੀ ਦਾ ਜੋਗ ਤੋਂ ਭਾਵ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਤੇ ਪੁਰਸ਼ ਨੂੰ ਵਖਰਾ ਵਖਰਾ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ (ਮਾਇਆ) ਤੇ ਪੁਰਸ਼ (ਆਤਮਾ) ਦਾ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਆਤਮਾ ਇੰਦ੍ਰਿਆਂ ਅਤੇ ਮਨ ਦੇ ਅਸਰ ਹੇਠਾਂ ਦਬੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜੋਗ, ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਅਤੇ ਮਨ ਦੀ ਪਕੜ ਵਿੱਚੋਂ ਆਜ਼ਾਦ ਕਰਾਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਤਦ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀਆਂ ਭੌਤਿਕ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਖਾਹਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਕੰਟਰੋਲ ਕੀਤਾ ਜਾਏ ਅਤੇ ਜਖਤ ਜਬਤ ਵਿੱਚ ਰਖਿਆ ਜਾਏ।

ਅ) ਪਤੰਜਲੀ ਦਾ ਯੋਗ ਫਲਸਫਾ

ਪਤੰਜਲੀ ਦਾ ਜੋਗ ਫਲਸਫਾ ਸਾਂਖ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਮਿਲਦਾ ਜੁਲਦਾ ਹੈ। ਪਤੰਜਲੀ ਸਾਂਖ ਸਾਸਤ੍ਰ ਦੇ ਪੱਚੀ ਤੱਤਾਂ ਨੂੰ ਮੰਨਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਮੁਖ ਅੰਗ ਇਹ ਹਨ :-

੧) **ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ** :-ਪਤੰਜਲੀ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਕਿਸੇ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਅਨਾਦੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ। ਮਾਦੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇਸ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਨੂੰ 'ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ' ਕਹਿਵਾਂ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

੨) **ਆਤਮਾ** :-ਇਸ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਵਿਚ ਅਣਗਿਣਤ ਰੂਹਾਂ ਹਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਜੀਆ ਨੂੰ ਜਿੰਦਗੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਰੂਹਾਂ ਪਵਿੱਤਰ; ਅਨਾਦੀ ਅਤੇ ਅਮਰ ਹਨ, ਪਰ ਇਸ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਦੇ ਨਾਲ ਰਲ ਕੇ ਇਹ ਦੁਖ ਤੇ ਸੁਖ ਦੀਆਂ ਭਾਗੀ ਬਣਦੀਆਂ ਹਨ। ਅਸਲੀਅਤ (ਸਤ) ਦੀ ਅਗਿਆਨਤਾ ਦੇ ਕਾਰਣ ਮਨੁੱਖ ਵਿਚ ਭੌਤਿਕ ਖਾਹਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਇਛਾਵਾਂ ਉਤਪੰਨ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਦੁੱਖ ਤੇ ਮੁਸੀਬਤਾਂ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਸੋ ਅਵਿਦਿਆ ਸਾਰੇ ਆਵਾਗਉਣ ਦੇ ਚੱਕਰ ਦਾ ਕਾਰਨ ਹੈ। ਇਸ ਜੰਮਣ ਮਰਨ, ਭਾਵ ਆਵਾਗਉਣ ਦੇ ਚੱਕਰ ਵਿੱਚੋਂ ਬਚਣਾ ਬੜਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

੩) **ਮੁਕਤੀ** :-ਪੁਰਸ਼ ਅਤੇ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਨੂੰ ਵਖ ਵਖ ਕਰਨ ਨਾਲ ਮੁਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਮੁਕਤੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਸਾਧਨ ਗਿਆਨ ਨਹੀਂ, ਬਲਕਿ ਧਿਆਨ ਟਿਕਾਣਾ ਅਤੇ ਸਮਾਧੀ ਹੈ। ਯੋਗ ਮੱਤ ਵਿਚ ਮਨ ਨੂੰ ਜ਼ਬਤ ਵਿੱਚ ਰਖਣ ਵਾਲੀਆਂ ਕਸਰਤਾਂ ਦਿਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਜੋਗ ਦਾ ਮਨੋਰਥ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਮਾਇਆ (ਮਾਦਾ) ਦੀ ਜਕੜ ਵਿਚੋਂ ਕਢਣਾ ਹੈ। 'ਚਿਤ' ਮਾਦੇ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਉਚਾ ਅਤੇ ਵਧ ਵਿਕਸਤ ਰੂਪ ਹੈ। 'ਜੋਗ' ਉਹ ਰਸਤਾ ਦਸਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ 'ਚਿਤ' ਦਿਆਂ ਬੰਧਨਾਂ ਤੋਂ ਸੁਤੰਤਰ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। 'ਚਿਤ' ਨੂੰ ਇਸ ਦੇ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤਕ ਕਰਤਵਾਂ ਤੋਂ ਪਿਛੇ ਹਟਾ ਕੇ ਹੀ, ਦੁਨਿਆਵੀ ਦੁੱਖਾਂ ਤੋਂ ਬਚਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ 'ਚਿਤ' ਵਿਚ ਤਿੰਨਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਮੇਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ : ਬੁਧੀ, ਸੁਚੇਤੰਨਤਾ ਅਤੇ ਮਨ।

ਮੁਕਤੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਜੋਗ ਦਾ ਮੁੱਖ ਜ਼ੋਰ ਮਾਨਸਿਕ ਕ੍ਰਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਦਬਾਣਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਗੂੜੀ ਨੀਂਦ ਨਹੀਂ। ਜੋਗ, ਸਮਾਧੀ ਨਾਲ ਚੇਤੰਨਤਾ ਦੀਆਂ ਉਪਰਲੀਆਂ ਤੈਹਾਂ ਨੂੰ ਪਾਰ ਕਰਕੇ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰ ਰਹੀ ਸਪਿਰਟ ਨਾਲ ਜਾ ਮਿਲਣਾ ਹੈ।

ੲ) **ਜੋਗ ਦੀ ਕਲਾ** :-ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਅਸਲੀ ਤੱਤ ਜਾਂ ਆਪੇ ਨੂੰ ਮਨ ਦੀ ਬਾਹਰਮੁਖੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਪਛਾਣ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਤਤ ਦੇ ਪਛਾਨਣ ਲਈ ਮਾਨਸਿਕ ਕ੍ਰਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਦਬਾਉਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਜਿਹਨਾਂ ਨਾਲ ਸਾਡਾ ਸਾਧਾਰਣ ਜੀਵਣ ਦੈਵੀ ਸੁਭਾਅ ਨੂੰ ਲੁਕੋ ਰਖਦਾ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਸਾਡੇ ਹਰ ਇਕ ਵਿੱਚ ਆਤਮਾ ਵਸਦੀ ਹੈ ਪਰ ਸਾਨੂੰ ਇਸਦੀ ਚੇਤੰਨਤਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਚੇਤੰਨਤਾ ਹੋਰ ਬਾਹਰਲੀਆਂ ਵਸਤਾਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਰੁਝੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਚੇਤੰਨਤਾ ਦੇ ਆਤਮਾ ਵਲ ਮੋੜਨ ਲਈ ਬੜੇ ਕਰੜੇ ਜ਼ਬਤ ਅਤੇ ਬੰਧੇਜ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜੋਗ ਫਲਸਫਾ ਇਸ ਗਲ ਉਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਾਨਸਿਕ ਦਸ਼ਾ ਦਾ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਬੰਧੇਜ, ਮਾਨਸਿਕ ਖਾਹਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਜਿੱਤਣ

ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਪੁਰਸ਼ (ਆਤਮਾ) ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਭੌਤਕ ਸਰੀਰ, ਪ੍ਰਾਣ ਅਤੇ ਮਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਆਤਮਾ ਭੋਗਾਂ ਦੀ ਚੇਸ਼ਟਾ ਅਤੇ ਬੇਚੈਨ ਮਨ ਦੇ ਪਰਦੇ ਦੇ ਹੇਠ ਲੁਕੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਜੋਗ ਦੇ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਇਕ ਰੁਕਾਵਟ ਬਣਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਉਚਾਟ-ਬਿਰਤੀ ਦੇ ਕਈ ਹੋਰ ਸਾਥੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਦੁਖ, ਉਦਾਸੀ, ਸਰੀਰ ਦੀ ਅਸਥਿਰਤਾ, ਸਾਹ ਲੈਣਾ ਅਤੇ ਸਾਹ ਬਾਹਰ ਕਢਣਾ ਆਦਿ। ਸਰੀਰਕ ਸਿਹਤ ਜੀਵਨ ਆਦਰਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਅਸਲੀ ਆਦਰਸ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਇਕ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਾਧਨ ਹੈ। ਆਦਰਸ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਣ ਲਈ ਜੋਗ ਹੇਠ ਲਿਖਿਆ ਅਸ਼ਟ ਮਾਰਗ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ :-

੧) **ਯਮ** :-ਜੋਗ ਦੇ ਅਭਿਆਸ ਲਈ ਪਹਿਲਾਂ ਕੁਝ ਨੈਤਿਕ ਤਿਆਰੀ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਜੋਗੀ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਗੁਣ ਆਪਣੇ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਕਰਣੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ : ਅਹਿੰਸਾ, ਸਤਵਾਦ, ਨੇਕਨੀਤੀ, ਜੱਤ ਸਤ (ਵਿਸ਼ੇ ਨਿਰੋਧ), ਦਾਨ ਸਵੀਕਾਰ ਨਾ ਕਰਣਾ।

ਅਹਿੰਸਾ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ 'ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਨਾ ਮਾਰੋ'। ਇਹ ਦੋ ਟੂਕਾ ਹੁਕਮ ਹੈ। ਸਵੈ-ਰਖਿਆ ਵਿੱਚ ਵੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਅਹਿੰਸਾ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਫਰਤ ਨਹੀਂ ਕਰਣੀ, ਕਿਸੇ ਵਲ ਕੀਨਾ ਨਹੀਂ ਰਖਣਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਸੁਭਾ ਵਿੱਚ ਸਾਊ ਪੁਣਾ ਰਖਣਾ ਹੈ।

੨) **ਨਿਯਮ** :-ਇਹ ਅੰਦਰਲੀ ਅਤੇ ਬਾਹਰਲੀ ਸ਼ੁਧੀ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਵੈਰਾਗ-ਵਾਨਤਾ ਅਤੇ ਭੌਤਿਕ ਖਾਹਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਮਿਲਦੀ ਹੈ।

੩) **ਆਸਣ** :-ਸਮਾਧੀ ਲਗਾਣ ਲਈ ਆਸਣ ਇਕ ਜਿਸਮਾਨੀ ਸਾਧਨ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਭਜੇ ਫਿਰਦੇ ਜਾਂ ਸੁੱਤੇ ਪਏ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਉਤੇ ਆਪਣਾ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਟਿਕਾ ਸਕਦੇ। ਸਮਾਧੀ ਆਰੰਭ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਕ ਆਰਾਮ ਵਾਲੇ ਆਸਣ ਵਿਚ ਬੈਠਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਇਹ ਆਸਣ ਬੜਾ ਸਥਿਰ, ਸੁਹਾਉਣਾ ਅਤੇ ਸੌਖਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਰੀਰ ਐਸਾ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਪਸ਼ੂਆਂ ਵਾਲੇ ਵਿਸ਼ੇ ਦਾ ਆਧਾਰ ਵੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੈਵੀ ਸਤਾ ਦਾ ਵੀ। ਜੋਗੀ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਵਸਤਾਂ ਖਾਣੀਆਂ ਜਾਂ ਪੀਣੀਆਂ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ, ਜਿਹੜੀਆਂ ਉਸ ਵਿੱਚ ਬੇਚੈਨੀ ਜਾਂ ਮਦਹੋਸ਼ੀ ਪੈਦਾ ਕਰਨ। ਸਰੀਰਕ ਲੋੜਾਂ ਬੌਧਿਕ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਅਤੇ ਨੈਤਿਕ ਕ੍ਰਿਆ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੋਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ।

੪) **ਪ੍ਰਾਣਾਯਾਮ** :-ਮਨ ਦੀ ਨਿਰਮਲਤਾ ਸਾਹਾਂ ਨੂੰ ਕੰਟਰੋਲ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਸਾਹਾਂ ਦਾ ਵਸੀਕਾਰ ਮਨ ਉਤੇ ਟਿਕਾਉ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਅਸਰ ਰਖਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਛਾਇਆਵਾਦੀ ਸਤਾ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਕਈ ਵਾਰ ਇਹ [hyponosis] ਲਿਆ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਾਣਾਯਾਮ ਰਾਹੀਂ ਬਾਕੀ ਇੰਦਰੇ ਵੀ ਬੇਹਿਸ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਨਿਯੰਤ੍ਰਣ ਨੂੰ ਪੂਰਕ; ਰੇਚਕ ਅਤੇ ਕੁੰਭਕ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।

੫) **ਪ੍ਰਤਯਾਹਾਰ** :-ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਆਪਣੇ ਇੰਦਰਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੁਦਰਤੀ

ਕਰਤਵ ਕਰਨੋਂ ਰੋਕਣਾ। ਮੰਤਵ ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਨ ਉਤੇ ਅਸਰ ਪਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਰਖਣਾ ਹੈ। ਇਸ ਜ਼ਬਤ ਲਈ ਆਵਾਰਾ ਵੇਗਾਂ ਅਤੇ ਮੁੜ ਮੁੜ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਖਿਆਲਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਰਖਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

੬), ੭) **ਧਿਆਨ ਤੇ ਧਾਰਨਾ** :-ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਧਿਆਨ ਟਿਕਾਣਾ। ਸਤ ਜਾਂ ਸਚਾਈ ਦਾ ਸਹੀ ਗਿਆਨ ਓਦੋਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਚੇਤੰਨਤਾ ਨੂੰ ਅੰਦਰਲੀਆਂ ਅਤੇ ਬਾਹਰਲੀਆਂ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਤੋਂ ਲਗਾਤਾਰ ਬਚਾਕੇ ਰਖਿਆ ਜਾਏ। ਇਸ ਮਨ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਪਾਸੇ ਜਾਣੋਂ ਕਾਫੀ ਸਮੇਂ ਲਈ ਰੋਕਿਆ ਜਾਏ। ਅਜਿਹਾ ਕਰਣ ਲਈ ਧਿਆਨ ਕਿਸੇ ਇਕ ਥਾਂ ਤੇ ਟਿਕਾਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਸਾਧਾਰਣ ਜੀਵਣ ਵਿਚ ਕਦੀ ਕੋਈ ਖਿਆਲ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਦੇ ਕੋਈ। ਮਨ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਵਸਤ ਤੇ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਤੇ। ਇਹ ਕਦੇ ਇਕ ਥਾਂ ਤੇ ਬਹੁਤਾ ਟਿਕਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਜੇ ਟਿਕਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਥੋਹੜੇ ਸਮੇਂ ਲਈ। ਧਿਆਨ ਓਦੋਂ ਟਿਕਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਬਾਹਰੋਂ ਵਿਘਣ ਪਾਣ ਵਾਲੀ ਕੋਈ ਗਲ ਨ ਹੋਵੇ। ਧਿਆਨ ਟਿਕਾਣ ਨਾਲ ਅਖੀਰ ਸਮਾਧੀ ਲਗ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਜੋਗੀ ਨੂੰ ਆਪਾ ਭੁਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਰੀਰ ਅਤੇ ਮਨ ਬਾਹਰਲੇ ਅਸਰਾਂ ਲਈ ਮਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਕੇਵਲ ਧਿਆਨ ਟਿਕਾਣ ਵਾਲੀ ਵਸਤ ਹੀ ਦਿੱਸ ਰਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਜੋਗੀ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਅਤੇ ਮਨ ਨੂੰ ਬਾਹਰਲੇ ਅਸਰਾਂ ਤੋਂ ਪੂਰੀ ਤਰਾਂ ਮਾਰ ਲਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਵਿੱਚ ਬੜੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਹ ਕੰਧਾਂ ਦੇ ਵਿਚੋਂ ਦੀ ਦੇਖ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਆਪ ਅਲੋਪ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਦੂਸਰਿਆਂ ਦੇ ਮਨ ਦੀ ਵਿਥਿਆ ਬੁਝ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਸਿਧੀਆਂ, ਮੁਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਰੁਕਾਵਟ ਬਣ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।

੮) **ਸਮਾਧੀ** :-ਇਹ ਜੋਗੀ ਦੀ ਵਿਸਮਾਦੀ ਹਾਲਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਉਸ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਬਾਹਰਲੀ ਭੌਤਿਕ ਦੁਨੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਟੁੱਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਏਹੀ ਜੋਗੀ ਦਾ ਟੀਚਾ ਜਾਂ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੋਗੀ ਦੀ ਆਤਮਾ ਇਸ ਮਾਇਕ ਹੋਂਦ ਤੋਂ ਉਤਾਂਹ ਉਠ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅਨਾਦੀ ਹੋਂਦ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਜੋਗੀ ਸੱਤ ਦਾ ਗਿਆਨ ਅਨੁਭਵ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਅਨੁਭਵ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆਨ ਅਨੁਮਾਨ ਅਤੇ ਧਰਮ ਗਰੰਥਾਂ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਗਿਆਨ ਨਾਲੋਂ ਵਿਭਿੰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਿੱਧਾ ਪ੍ਰਤੱਖ ਗਿਆਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਮਾਧੀ ਇਕ ਲਗਾਤਾਰ ਅਨੁਭਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਕਈ ਵਾਰ ਵਿੱਚੋਂ ਟੁਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਇਹ ਅਨੁਭਵ ਜੁੜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋਗੀ ਨਿਰਚੇਤ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਏਥੇ ਉਹ ਅਨਹਦ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਦਸਵਾਂ ਦੁਆਰ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਸਮਾਧੀ ਦੀ ਹਾਲਤ ਤਕ ਪਹੁੰਚਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾ ਜੋਗੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਉਪਾਅ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ 'ਪੁਰਸ਼' ਨੂੰ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਨਾਲੋਂ ਉਹ ਵੱਖ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਆਤਮਾ ਦਾ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਪ੍ਰਗਟਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਮਾਧੀ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਉਚਾ ਰੂਪ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਏਥੇ ਆਤਮਾ ਅਤੇ ਜਿਸਮ ਦਾ ਨਿਖੇੜਾ ਪੂਰਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਇਕ ਸ਼ਾਂਤ

ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਦਸ਼ਾ ਪਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਬਾਹਰ ਦਾ ਕੋਈ ਝਗੜਾ ਝਾਂਬਾ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਰਖਦਾ। ਇਹ ਰਹੱਸਵਾਦੀ ਹਾਲਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਬਿਆਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਇਹ ਹਾਲਤ ਬਹੁਤੀ ਦੇਰ ਤਕ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦੀ। ਕੁਝ ਦੇਰ ਦੇ ਬਾਅਦ ਇਹ ਹਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਸ) ਪਰਾ-ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤਕ ਸ਼ਕਤੀਆਂ :-ਜਾਦੂ ਦਾ ਅਲੌਕਿਕ ਮਾਰਗ ਜੋਗ ਦੀ ਮੁਕਤੀ ਦੀ ਇਸ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਨਾਲ ਘੁਲ ਮਿਲ ਗਇਆ ਹੈ। ਜੋਗ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਜੋਗੀ ਕੁਝ ਜਾਦੂ ਦੀਆਂ ਸੱਤਾਵਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਜੋਗੀ ਦਾ ਇਹ ਅਸਲੀ ਆਦਰਸ਼ ਨਹੀਂ। ਅਸਲੀ ਜੀਵਨ ਮਨੋਰਥ ਪੁਰਸ਼ ਨੂੰ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਨਾਲੋਂ ਨਿਖੇੜ ਕੇ ਮੁਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਜੇ ਪਰਾ-ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤਕ ਸੱਤਾਵਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਜੋਗੀ ਜਾਦੂਗਰੀ ਵਿੱਚ ਪੈ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਮੁਕਤੀ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਤੋਂ ਉਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਵੀ ਇਹ ਪਹਿਲੀਆਂ ਸੱਤ ਸਟੇਜਾਂ ਬਿਨਾ ਲਾਭ ਤੋਂ ਨਹੀਂ। ਹਰ ਇਕ ਦਾ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਲਾਭ ਹੈ। ਆਸਣਾਂ ਰਾਹੀਂ ਜੋਗੀ ਇਤਨੀ ਸ਼ਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਉਤੇ ਗਰਮੀ ਸਰਦੀ ਦਾ ਕੋਈ ਅਸਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ। ਇਹਨਾਂ ਨਾਲ ਪਰਾ-ਇੰਦ੍ਰਿਆਵੀ ਵਸਤਾਂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੋਗੀ ਬਹੁਤ ਫਾਸਲੇ ਤੋਂ ਵਸਤਾਂ ਦੇਖ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਸੁਣ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਇਕ ਦੈਂਤ ਦੀ ਭੌਤਿਕ ਤਾਕਤ ਹਾਸਲ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਬੀਤੇ ਸਮੇਂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਦੂਸਰੇ ਮਨ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਪੜ੍ਹ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਭੂਤ, ਵਰਤਮਾਨ ਅਤੇ ਭਵਿਖ ਨੂੰ ਜਾਣ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਜਿਸਮ ਨੂੰ ਅਲੋਪ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮੌਤ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਦੇ ਪੁਲਾੜ ਦਾ ਗਿਆਨ ਹਾਸਲ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।

ਇਹ ਸੱਤਾਵਾਂ ਜਾਂ ਸਿਧੀਆਂ ਸਮਾਧੀ ਦੇ ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਬਣ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਉਚੇਰੇ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਸਾਉਪਜ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਮੁਕਤੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਸੱਤਾਵਾਂ ਦਾ ਖਿਆਲ ਛਡ ਕੇ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਜਿਹੜਾ ਜੋਗੀ ਇਹਨਾਂ ਸਿਧੀਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਲ ਪੈ ਜਾਏ, ਉਹ ਹੇਠਾਂ ਡਿਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇਹ ਸਿਧੀਆਂ ਚਾਰ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ, ਪੈਦਾਇਸ਼ੀ ਔਸ਼ਧੀ ਨਾਲ, ਮੰਤਰਾਂ ਨਾਲ, ਤਪਾਂ ਨਾਲ ਅਤੇ ਸਮਾਧੀ ਨਾਲ, ਪਰ ਸਮਾਧੀ ਉਤੇ ਵਧੇਰੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿਤਾ ਗਇਆ ਹੈ।

ਹ) ਰਬ :-ਪਤੰਜਲੀ ਦੇ ਮੱਤ ਦਾ ਈਸ਼ੁਰਵਾਦ ਜ਼ਰੂਰੀ ਤੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਭਾਗ ਨਹੀਂ। ਸ਼ਖਸੀ ਰੱਬ ਜੋਗ ਧਿਆਨ ਤੇ ਸਮਾਧੀ ਦਾ ਇਕ ਸਾਧਨ ਹੈ। ਉਹ ਪਤੰਜਲੀ ਰੱਬ ਨੂੰ ਮੰਨਦਾ ਹੈ ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦਾ। ਰੱਬ ਹਰ ਯੁਗ ਵਿੱਚ ਰੱਬੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। 'ਓਮ' ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਰਬ ਦੀ ਪ੍ਰਤਿਨਿਧ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਜਾਪ ਨਾਲ ਮਨ ਰਬ ਉਤੇ ਟਿਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਆਦਰਸ਼ ਰਬ ਨਾਲ ਮੇਲ ਨਹੀਂ। ਅਸਲੀ ਜੀਵਣ ਮਨੋਰਥ 'ਪੁਰਸ਼' ਅਤੇ 'ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ' ਨੂੰ ਵਖ ਵਖ ਕਰਣਾ ਹੈ। ਰਬ 'ਪੁਰਸ਼ ਵਿਸ਼ੇਸ਼' ਹੈ ਅਤੇ ਸਿਰਜਣਹਾਰ

ਤੇ ਪਾਲਣਹਾਰ ਨਹੀਂ। ਉਹ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਰਮਾਂ ਦੀ ਨਾ ਸਜ਼ਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਇਨਾਮ। ਜੋਗ ਫਲਸਫੇ ਨੇ ਤਾਂ ਰਬ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਕੇਵਲ ਜ਼ਮਾਨੇ ਅਨੁਸਾਰ ਚਲਣ ਖਾਤਰ ਹੀ ਦਿਤਾ ਸੀ।

ਕ) ਗੋਰਖ ਨਾਥ ਦਾ ਜੋਗ ਮਤ :

ਜੋਗੀ ਦੋ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਹਨ, ਇਕ ਔਘੜ ਅਤੇ ਦੂਸਰੇ ਕਨਫਟੇ। ਕਨਫਟੇ ਜੋਗੀਆਂ ਦਾ ਆਚਾਰਯ ਗੋਰਖ ਹੈ। ਆਦਿ ਨਾਥ ਨਿਪਾਲ ਦਾ ਇਕ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖ ਸੀ। ਇਹ ਬੋਧੀ ਦੇਵਤਾ ਸੀ। ਉਸ ਦਾ ਚੇਲਾ ਮਛੰਦਰ ਨਾਥ ਸੀ। ਮਛੰਦਰ ਨਾਥ ਦੇ ਅਗੇ ਬਹੁਤ ਚੇਲੇ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਗੋਰਖ ਨਾਥ ਸੀ। ਗੋਰਖ ਨਾਥ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਮਛੰਦਰ ਨਾਥ ਨਾਲੋਂ ਬਹੁਤੇ ਤਰੱਕੀ ਕਰ ਗਇਆ ਸੀ। ਗੋਰਖ ਨਾਥ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਚੇਲਿਆਂ ਦੇ ਕੰਨ ਪੜਵਾਏ ਤੇ ਮੁੰਦਰਾਂ ਪਵਾਈਆਂ। ਸੋ ਉਸ ਦੇ ਮੱਤ ਨੂੰ ਕਨਫਟੇ ਜੋਗੀਆਂ ਦਾ ਮੱਤ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗੋਰਖ ਨਾਥ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦਾ ਸਮਕਾਲੀ ਸੀ। ਸੋ ਗੋਰਖ ਨਾਥ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਬੁਧ ਮੱਤ ਨਾਲ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗੋਰਖਨਾਥ ਨੇ ਬੁਧ ਮਤ ਦੇ ਮਹਾਯਾਨ ਫਿਰਕੇ ਨੂੰ ਸ਼ੈਵ ਮੱਤ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਦਿਤਾ। ਇਸ ਤਰਾਂ ਜੋਗ ਮੱਤ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਸ਼ੈਵ ਮਤ ਨਾਲ ਵੀ ਕਾਇਮ ਹੋ ਗਿਆ।

ਗੋਰਖ ਦੇ ਜੋਗੀਆਂ ਦੇ ਅਗੋਂ ਬਾਰਾਂ ਫਿਰਕੇ ਹਨ, ੧. ਹੇਤੂ, ੨. ਪਾਣ, ੩. ਆਈ, ੪. ਗਮਯ, ੫. ਪਾਗਲ, ੬. ਗੋਪਾਲ, ੭. ਕੰਥੜੀ, ੮. ਬਨ, ੯. ਧ੍ਰਜ, ੧੦. ਚੋਲੀ, ੧੧. ਰਾਵਲ ਤੇ ੧੨. ਦਾਸ। ਇਹ ਗੋਰਖ ਨਾਥ ਦੇ ਜੋਗੀ ਕੰਨ ਵਿੱਚ ਮੁੰਦ੍ਰਾਂ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਖਪਰ ਫੜ ਕੇ ਭਿਖਿਆ ਮੰਗਦੇ ਹਨ, ਲੀਰਾਂ ਦੀ ਬਣੀ ਖਿੰਥਾ ਗੋਦੜੀ ਪਹਿਨਦੇ ਹਨ, ਇਕ ਡੰਡਾ ਪਾਸ ਰਖਦੇ ਹਨ, ਗਲੇ ਵਿੱਚ ਨਾਦ ਤੇ ਸਿੰਙੀ ਲਟਕਾ ਕੇ ਰਖਦੇ ਹਨ ਜਿਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਵਜਾਉਂਦੇ ਹਨ ਇਹ ਗ੍ਰਿਹਿਸਤ ਆਸ਼ਰਮ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੇ। ਬਸਤੀਆਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਪਿੰਡੇ ਤੇ ਸੁਆਹ ਮਲਦੇ ਹਨ ਤੇ ਸਿਰ ਤੇ ਜਟਾਂ ਰਖਦੇ ਹਨ।

ਖ) ਜੋਗ ਮਤ ਦਾ ਮਨੁਖੀ ਜੀਵ ਵਿਗਿਆਨ [Physiology]

ਜੋਗ ਮਤ ਦਾ ਆਪਣਾ ਹੀ ਜੀਵ ਵਿਗਿਆਨ ਹੈ, ਜੋ ਅਜ ਕਲ ਦੇ ਜੀਵ ਵਿਗਿਆਨ ਨਾਲ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ। ਇਹ ਜੀਵ ਵਿਗਿਆਨ ਉਹਨਾਂ ਨਾੜੀਆਂ ਬਾਰੇ ਹੈ ਜੋ ਸਾਰੇ ਸਰੀਰ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਹੁਣ ਦੀਆਂ ਤੰਤੂਆਂ [Nerves] ਨਾਲ ਸਮ ਰੂਪ ਨਹੀਂ। ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਇਤਨੀਆਂ ਬਰੀਕ ਹੋਣ ਕਿ ਦਿਸਦੀਆਂ ਹੀ ਨ ਹੋਣ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ੭੦ ਕਰੋੜ ਦੇ ਕਰੀਬ ਦਸੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਇਹ ਕਈ ਚਕਰਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਰੀੜ੍ਹ ਦੀ ਹੱਡੀ ਦੇ ਹੇਠਲੇ ਸਿਰੇ ਉਤੇ ਇਕ ਕੁੰਡਲਨੀ ਹੈ, ਜੋ ਊਰਜਾ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਬਾਕੀ ਚਕਰਾਂ ਨੂੰ ਕ੍ਰਿਆਵਾਂ ਕਰਣ ਲਈ ਉਤੇਜਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਰੀੜ ਦੀ ਹੱਡੀ ਵਿਚੋਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਹੱਤਤਾ ਰਖਣ ਵਾਲੀਆਂ ਤਿੰਨ ਵੱਡੀਆਂ ਨਾੜੀਆਂ ਲੰਘਦੀਆਂ ਹਨ, ਇੜਾ, ਪਿੰਗਲਾ ਅਤੇ ਸੁਖਮਨਾ। ਸੁਖਮਨਾ ਸਭ ਦੀ ਸਿਰਤਾਜ ਹੈ।

ਇਸ ਦੇ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਪਿੰਗਲਾ ਹੈ ਅਤੇ ਖੱਬੇ ਪਾਸੇ ਇੜਾ ਹੈ। ਇਸ ਨਾੜੀ ਦੇ ਛੇ

ਕੇਂਦਰ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਦਮ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਪਦਮ ਦੇਖੇ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੇ। ਇਹ ਚਕਰ ਮਾਨਸਿਕ ਗ਼ੈਬੀ ਤਾਕਤ ਦੇ ਕੇਂਦਰ ਹਨ। ਸਭ ਤੋਂ ਹੇਠਲੇ ਚਕਰ ਵਿਚ ਬ੍ਰਹਮ ਨਿਵਾਸ ਕਰਦਾ ਮੰਨਿਆ ਗਇਆ ਹੈ ਜੋ ਸ਼ਿਵ ਲਿੰਗ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਗਿਰਦ ਸਰਪਨੀ ਦੇਵੀ ਕੁੰਡਲ ਮਾਰੀ ਬੈਠੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੇਵੀ ਨੂੰ ਇਸ ਆਸਣ ਵਿਚ ਕੁੰਡਲਣੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਨੂੰ ਜਗਾ ਕੇ ਕਰਾਮਾਤੀ ਤਾਕਤ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਅਜੇ ਤਕ ਡਾਕਟਰਾਂ surgions ਨੇ ਏਹੋ ਜੇਹੀ ਚੀਜ਼ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਵੇਖੀ।

ਗ) ਅਨਹੱਦ ਸ਼ਬਦ ਤੇ ਦਸਮ ਦੁਆਰ :

ਜੋਗ ਮੱਤ ਦਾ ਇਹ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਸਾਰੇ ਇੰਦਰਿਆਂ ਨੂੰ ਸਿਥਲ ਕਰ ਦਿਤਾ ਜਾਏ ਤਾਂ ਦਸਵਾਂ ਦੁਆਰ ਖੁਲ੍ਹਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਇਨਸਾਨ ਸੱਤ ਦਾ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਇਕ ਗ਼ੈਬੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣੀਦੀ ਹੈ ਜੋ ਬੜਾ ਉਚੇ ਦਰਜੇ ਦਾ ਸੰਗੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਅਨਹਦ ਸ਼ਬਦ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਇਕ ਅਸੀਮਿਤ ਤੇ ਅਨਾਦੀ ਸੰਗੀਤ ਹੈ ਜੋ ਹਰ ਵੇਲੇ ਵਜ ਰਹਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਸੁਣਦਾ ਦਸਵੇਂ ਦੁਆਰ ਵਿਚ ਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਸਰੀਰ ਵਿੱਚ ਨੌਂ ਦਰਵਾਜੇ ਹਨ, ਜੋ ਸਭ ਨੂੰ ਦਿਸਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਦਸਵਾਂ ਦੁਆਰ ਦਿਸਦਾ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਰਾਹੀਂ ਪਰਾ-ਇੰਦਰਿਆਵੀ ਗਿਆਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਗਿਆਨ ਦਾ ਪਰਾ-ਇੰਦਰਿਆਵੀ ਮਾਧਿਅਮ ਹੈ। ਜੋਗੀ ਇਸ ਸੰਗੀਤ ਨੂੰ ਸਮਾਧੀ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਸੁਣਦੇ ਹਨ।

ਘ) ਜੋਗ ਦਾ ਵਿਰੋਧ :-

ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਜੋਗ ਦੇ ਸਾਰੇ ਫਲਸਫੇ ਨਾਲ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਸਾਰੇ ਸਾਧਨਾਂ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਨਹੀਂ। ਜੋਗ ਮੱਤ ਦੇ ਕਈ ਅੰਗਾਂ ਦਾ ਉਹ ਕਰੜਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਦਾ ਹੈ।

੧. ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਤੇ ਪੁਰਸ਼ ਦਾ ਸੰਕਲਪ :-

ਜੋਗ ਮਤ ਸਾਂਖ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਨਾਲ ਮਿਲਦਾ ਜੁਲਦਾ ਹੈ। ਸਾਂਖ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਵਾਂਗ ਪਤੰਜਲੀ ਦੋ ਅਨਾਦੀ ਅਤੇ ਮੁਢਲੀਆਂ ਚੀਜਾਂ ਮੰਨਦਾ ਹੈ, ਇਕ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ (ਮਾਇਆ) ਅਤੇ ਇਕ ਪੁਰਸ਼ (ਆਤਮਾ)। ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਇਸ ਦਾ ਸਖਤ ਵਿਰੋਧ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨੂੰ ਸਾਜਣਵਾਲਾ ਇਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹੈ ਅਤੇ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ (ਮਾਇਆ) ਅਨਾਦੀ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਆਪਣਾ ਹੀ ਪਾਸਾਰਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਫੁਰਮਾਂਦੇ ਹਨ :-

"ਸੁੰਨ ਕਲਾ ਅਪਰੰਪਰਿ ਧਾਰੀ। ।ਆਪਿ ਨਿਰਾਲਮੁ ਅਪਰ ਅਪਾਰੀ ॥
ਆਪੇ ਕੁਦਰਤਿ ਕਰਿ ਕਰਿ ਦੇਖੈ ਸੁੰਨਹੁ ਸੁੰਨ ਉਪਾਇਦਾ।"

(ਮਾਰੂ ਮ: ੧, ਪੰਨਾ ੧੦੩੭)

੨) ਰੱਬ ਦਾ ਸੰਕਲਪ :—

ਜੋਗ ਮੱਤ ਰਬ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਧਿਆਨ ਟਿਕਾਣ ਦਾ ਸਾਧਨ ਮੰਨਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਸਿਰਜਣਹਾਰ, ਪਾਲਣਹਾਰ ਅਤੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਫਲ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦਾ। ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਰਬ ਨੂੰ ਸਿਰਜਣਹਾਰ, ਸਰਵ-ਸ਼ਕਤੀਮਾਨ, ਪਾਲਣਹਾਰ ਤੇ ਦਾਤਾਰ ਮੰਨਦਾ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ :-

—"ਦਾਤਾ ਕਰਤਾ ਆਪਿ ਤੂੰ ਤੁਸਿ ਦੇਵਹਿ ਕਰਹਿ ਪਸਾਉ ॥"

(ਆਸਾ ਮ: ੧, ਪੰਨਾ ੪੬੩)

—"ਨਦੀਆ ਵਿਚਿ ਟਿਬੇ ਦਿਖਾਲੇ ਥਲੀ ਕਰੇ ਅਸਗਾਹ ॥
ਕੀੜਾ ਥਾਪਿ ਦੇਇ ਪਾਤਿਸਾਹੀ ਲਸਕਰ ਕਰੇ ਸੁਆਹ ॥"

(ਮਾਝ ਮ: ੧, ਪੰਨਾ ੧੪੪)

—"ਦੀਨਾ ਨਾਥੁ ਦਇਆਲੁ ਨਿਰੰਜਨੁ ਅਨ ਦਿਨੁ ਨਾਮੁ ਵਖਾਣਾ ॥"

(ਧਨਾਸਰੀ ਮ: ੧ ਪੰਨਾ ੬੮੯)

੩) ਵਿਯੋਗ ਤੇ ਸੰਜੋਗ :

ਜੋਗ ਦਾ ਜੀਵਣ ਆਦਰਸ਼ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ (ਮਾਇਆ) ਅਤੇ ਪੁਰਸ਼ (ਆਤਮਾ) ਨੂੰ ਨਿਖੇੜਨਾ ਹੈ। ਜੋਗ ਲਈ ਏਹੋ ਮੁਕਤੀ ਹੈ। ਉਹ ਇਸ ਨੂੰ ਵਿਯੋਗ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਜੋਗੀਆਂ ਦਾ ਆਦਰਸ਼ ਨਕਾਰਤਮਕ ਹੈ। ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਇਸ ਤੋਂ ਅਗੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਸਕਾਰਤਮਕ ਪੱਖ ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਆਤਮਾ ਅਤੇ ਪਰਮ-ਆਤਮਾ ਵਿਚਕਾਰ ਪਈ ਹਉਮੈ ਅਤੇ ਭੌਤਿਕ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਾਂ ਦੀ ਕੰਧ ਨੂੰ ਢਾਹ ਕੇ ਆਤਮਾ ਅਤੇ ਪਰਮ-ਆਤਮਾ ਦਾ ਸੰਜੋਗ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਪਰਮ ਆਤਮਾ ਵਿਚ ਲੀਣ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਅਸਲੀ ਮੁਕਤੀ ਇਹ ਹੈ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਫੁਰਮਾਂਦੇ ਹਨ :-

"ਸਾਚੋ ਉਪਜੈ, ਸਾਚਿ ਸਮਾਵੈ, ਸਾਚੇ ਸੂਚੇ ਏਕ ਮਇਆ ॥
ਝੂਠੇ ਆਵਹਿ ਠਵਰ ਨ ਪਾਵਹਿ ਦੂਜੈ ਆਵਾ ਗਉਣ ਭਇਆ ॥"

(ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੧, ਪੰਨਾ ੯੪੦)

ਜੀਵ ਸੱਤ ਤੋਂ ਉਪਜਦੇ ਹਨ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਅਰਾਧਣ ਨਾਲ ਸੱਚ ਵਿਚ ਸਮਾ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਬਾਕੀ ਆਵਾਗਉਣ ਵਿਚ ਪੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

੪) ਸਿੱਧੀਆਂ :-

ਜੋਗੀ ਆਪਣੀ ਸਾਧਨਾ ਨਾਲ ਪਰਾ-ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤਕ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਧੀਆਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਦਿਖਾਣ ਲਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਇਸ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਦੇ ਭੌਤਿਕ ਨਿਯਮਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਵਡਾ ਕਰ ਲੈਣਾ, ਛੋਟਾ ਕਰ ਲੈਣਾ, ਭਾਰਾ ਕਰ ਲੈਣਾ, ਆਪਣੀ ਇਛਾ ਪੂਰੀ ਕਰ ਲੈਣੀ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵਸ ਵਿੱਚ ਕਰ ਲੈਣਾ ਆਦਿ। ਇਹ ਸਿੱਧੀਆਂ ਧਾਰਨਾ ਤੇ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਆਤਮਕ ਬਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਉਤੇ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਭੌਤਿਕ ਨਿਯਮ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਪਰਾ-ਭੌਤਿਕ ਨਿਯਮ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਵਧੀ ਹੋਈ ਤਾਕਤ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਦੋ ਕੰਮਾਂ ਵਿੱਚ ਲਗਾ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਇਕ ਆਪਣੀਆਂ ਭੌਤਿਕ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਨ ਅਤੇ ਤਮਾਸ਼ੇ ਵਿਖਾਣ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਦੂਸਰਾ ਪਰਮ ਆਤਮਾ ਨਾਲ ਲਿਵ ਲਗਾਣ ਵਿੱਚ। ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਡਾ

ਜੀਵਨ ਮਨੋਰਥ ਆਤਮਾ ਅਤੇ ਪਰਮ-ਆਤਮਾ ਦਾ ਮੇਲ ਹੈ। ਜੇ ਅਸੀਂ ਸਿਧੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਆਪਣੀਆਂ ਭੌਤਿਕ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਾਂ ਹੀ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਨੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਪੈਰੀਂ ਆਪ ਹੀ ਕੁਹਾੜਾ ਮਾਰ ਲਵਾਂਗੇ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਆਪਣਾ ਆਦਰਸ਼ ਹੀ ਛਡ ਬੈਠਦੇ ਹਾਂ। ਸਾਡੀਆਂ ਭੌਤਿਕ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਾਂ ਸਾਡੀ ਆਤਮਾ ਅਤੇ ਪਰਮ-ਆਤਮਾ ਵਿਚਕਾਰ ਇਕ ਕੰਧ ਬਣ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਸਿਧੀਆਂ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹਉਮੈ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਹ ਵੀ ਆਤਮਾ ਅਤੇ ਪਰਮ-ਆਤਮਾ ਵਿਚਕਾਰ ਇਕ ਕੰਧ ਦਾ ਕੰਮ ਦੇਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਢਾਉਣਾ ਸਾਡਾ ਜੀਵਨ-ਆਦਰਸ਼ ਹੈ। ਸਿੱਧੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਫਿਰ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਹਉਮੈ ਪੈਦਾ ਕਰਨੀ ਤਾਂ ਉਸ ਆਦਮੀ ਦੇ ਕੰਮ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਕੋਈ ਪੱਥਰ ਚੁਕ ਕੇ ਕਿਸੇ ਉਚੀ ਚੋਟੀ ਤੇ ਪੁਚਾਣਾ ਹੋਵੇ। ਉਹ ਪਥਰ ਚੁਕ ਕੇ ਚੋਟੀ ਤੇ ਪੁਜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਓਥੇ ਅਪੜ ਕੇ ਫਿਰ ਉਸ ਨੂੰ ਹੇਠਾਂ ਰੋੜ੍ਹ ਬਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਫਿਰ ਉਸ ਨੂੰ ਉਤਾਂਹ ਚੁਕਣ ਲਈ ਤੁਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

—ਧ੍ਰਿਗ ਸਿਧੀ ਧ੍ਰਿਗ ਕਰਾਮਾਤ ॥

—ਬਾਝਹੁ ਸਚੇ ਨਾਮ ਦੇ ਹੋਰ ਕਰਾਮਾਤ ਅਸਾਥੇ ਨਾਹੀਂ ॥

(ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ)

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਜੋਗੀਆਂ ਨੇ ਕਰਾਮਾਤ ਦਿਖਾਣ ਲਈ ਆਖਿਆ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਂਹ ਕਰ ਦਿਤੀ ਅਤੇ ਫੁਰਮਾਇਆ :—

"ਆਪਿ ਨਾਥੁ ਨਾਥੀ ਸਭ ਜਾਕੀ ਰਿਧਿ ਸਿਧਿ ਅਵਰਾ ਸਾਦ ॥"

ਜਪੁਜੀ, ਪਉੜੀ ੨੯

ਸਾਡਾ ਨਾਥ ਸਾਡਾ ਪ੍ਰਭੂ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਨਥੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਰਿਧੀ ਸਿਧੀ ਦੀਆਂ ਚੇਟਕਾਂ ਵਿਚ ਹੋ। ਅਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਰਮਾਰਥ ਤੋਂ ਓਪਰਿਆਂ ਦਾ ਸੁਆਦ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ।

ਇਸ ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦਾ ਇਕ ਪਛਮੀ ਫਲਾਸਫਰ 'ਹਕਸਲੇ' ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਰਾਮਾਤੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ ਇਨਸਾਨ ਦੀ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਅਸਲੀਅਤ ਅਤੇ ਸੱਤ ਪਾਸੋਂ ਦੂਰ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪ੍ਰਬੁਧਤਾ ਤੇ ਮੁਕਤੀ ਦੇ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਨਾ ਪਾਰ ਕਰ ਸਕਣ ਵਾਲੀਆਂ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ।

੫) ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਆਸ਼ਰਮ :-

ਜੋਗ ਮਤ ਜੋਗੀ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਤਿਆਗ ਕੇ ਘਰਾਂ ਅਤੇ ਬਸਤੀਆਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿਣ ਲਈ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਜੋਗੀ ਦਾ ਡੇਰਾ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿਚ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਮੰਗ ਪਿੰਨ ਕੇ ਆਪਣੀ ਉਦਰ ਪੂਰਤੀ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਇਸ ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਤਿਆਗ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਜੰਗਲ ਵਾਸ ਕਰਕੇ ਵੀ ਮਨ ਟਿਕਦਾ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਜੋਗੀ ਫਿਰ ਗ੍ਰਿਹਸਤੀਆਂ ਪਾਸੋਂ ਹੀ ਮੰਗਣ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਸਿਧ ਗੋਸਟ ਵਿਚ ਫ਼ੁਰਮਾਇਆ ਹੈ :-

"ਹਾਟੀ ਬਾਟੀ ਨੀਦ ਨ ਆਵੈ ਪਰ ਘਰਿ ਚਿਤੁ ਨ ਡੋਲਾਈ ॥

ਬਿਨੁ ਨਾਵੈ ਮਨੁ ਟੇਕ ਨ ਟਿਕਈ ਨਾਨਕ ਭੂਖ ਨ ਜਾਈ ॥
ਹਾਟੁ ਪਟਣੁ ਘਰੁ ਗੁਰੂ ਦਿਖਾਇਆ ਸਹਜੇ ਸਚੁ ਵਾਪਾਰੋ ॥
ਖੰਡਿਤ ਨਿਦ੍ਰਾ ਅਲਪ ਅਹਾਰੰ ਨਾਨਕ ਤਤੁ ਬੀਚਾਰੋ ॥"

(ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੧, ਪੰਨਾ ੯੩੯)

ਘਰਾਂ ਅਤੇ ਬਸਤੀਆਂ ਵਿਚ ਰਹਿਕੇ ਆਦਮੀ ਸਾਵਧਾਨ ਰਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਅਤੇ ਮਨ ਉਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਰਾਹੀਂ ਚੰਗਾ ਕਾਬੂ ਪਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੋਗੀ ਦਾ ਮਨ ਬਸਤੀਆਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿ ਕੇ ਸਗੋਂ ਡੋਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਮੰਗਣ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਚਿਤ ਡੁਲਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਮੰਡੀ, ਦੁਕਾਨ ਤੇ ਘਰ ਵਿਚ ਵਸਦਿਆਂ ਸਹਿਜ ਦਾ ਮਾਰਗ ਦਸਿਆ ਹੈ । ਥੋੜਾ ਖਾ ਕੇ ਤੇ ਥੋੜਾ ਸੌਂ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਲਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੁਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਫੁਰਮਾਂਦੇ ਹਨ :-

"ਜੈਸੇ ਜਲ ਮਹਿ ਕਮਲੁ ਨਿਰਾਲਮੁ ਮੁਰਗਾਈ ਨੈਸਾਣੇ ॥
ਸੁਰਤਿ ਸਬਦਿ ਭਵ ਸਾਗਰੁ ਤਰੀਐ ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਵਖਾਣੇ ॥
ਰਹਹਿ ਇਕਾਂਤਿ ਏਕੋ ਮਨਿ ਵਸਿਆ ਆਸਾ ਮਾਹਿ ਨਿਰਾਸੋ ॥
ਅਗਮੁ ਅਗੋਚਰੁ ਦੇਖਿ ਦਿਖਾਏ ਨਾਨਕੁ ਤਾਕਾ ਦਾਸੋ ॥"

(ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੧, ਪੰਨਾ ੯੩੮)

ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਮਲ ਫੁਲ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਅਭਿਜ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੁਰਗਾਬੀ ਨਦੀ ਦੇ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਅਸੰਗ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਬ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਕੇ ਮਨੁਖ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਇਸ ਤੋਂ ਨਿਰਾਲਾ ਰਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਆਸਾ ਵਿਚ ਨਿਰਾਸਾ ਰਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਤਰ੍ਹਾਂ ਅਗਮ ਅਤੇ ਅਗੋਚਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਦੇਖ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ।

੬) ਜੋਗੀਆਂ ਦੇ ਭੇਖ :—

ਗੋਰਖ ਮੱਤ ਦੇ ਜੋਗੀਆਂ ਦੇ ਭੇਖ ਦਾ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਨੇ ਸਖਤ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ :

ਜੋਗੁ ਨ ਖਿੰਥਾ ਜੋਗੁ ਨ ਡੰਡੈ
ਜੋਗੁ ਨ ਭਸਮ ਚੜਾਈਐ ॥
ਜੋਗੁ ਨ ਮੁੰਦੀ ਮੂੰਡਿ ਮੁਡਾਈਐ
ਜੋਗੁ ਨ ਸਿਙੀ ਵਾਈਐ ॥
ਅੰਜਨ ਮਾਹਿ ਨਿਰੰਜਨਿ ਰਹੀਐ
ਜੋਗ ਜੁਗਤਿ ਇਵ ਪਾਈਐ ॥
ਗਲੀ ਜੋਗੁ ਨ ਹੋਈ ॥
ਏਕ ਦ੍ਰਿਸਟਿ ਕਰਿ ਸਮਸਰਿ ਜਾਣੈ
ਜੋਗੀ ਕਹੀਐ ਸੋਈ ॥
ਜੋਗੁ ਨ ਬਾਹਰਿ ਮੜੀ ਮਸਾਣੀ

ਜੋਗੁ ਨ ਤਾੜੀ ਲਾਈਐ ॥
ਜੋਗੁ ਨ ਦੇਸਿ ਦਿਸੰਤਰਿ ਭਵਿਐ
ਜੋਗੁ ਨ ਤੀਰਥਿ ਨਾਈਐ ॥
ਅੰਜਨ ਮਾਹਿ ਨਿਰੰਜਨਿ ਰਹੀਐ
ਜੋਗ ਜੁਗਤਿ ਇਵ ਪਾਈਐ ॥
ਸਤਿਗੁਰੁ ਭੇਟੈ ਤ ਸਹਸਾ ਤੂਟੈ
ਧਾਵਤੁ ਵਰਜਿ ਰਹਾਈਐ ॥
ਨਿਝਰੁ ਝਰੈ ਸਹਜ ਧੁਨਿ ਲਾਗੈ
ਘਰ ਹੀ ਪਰਚਾ ਪਾਈਐ ॥
ਅੰਜਨ ਮਾਹਿ ਨਿਰੰਜਨਿ ਰਹੀਐ
ਜੋਗ ਜੁਗਤਿ ਇਵ ਪਾਈਐ ॥
ਨਾਨਕ ਜੀਵਤਿਆ ਮਰਿ ਰਹੀਐ
ਐਸਾ ਜੋਗੁ ਕਮਾਈਐ ॥
ਵਾਜੇ ਬਾਝਹੁ ਸਿਙੀ ਵਾਜੈ
ਤਉ ਨਿਰਭਉ ਪਦੁ ਪਾਈਐ ॥
ਅੰਜਨ ਮਾਹਿ ਨਿਰੰਜਨਿ ਰਹੀਐ
ਜੋਗ ਜੁਗਤਿ ਇਵ ਪਾਈਐ ॥

(ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੧, ਪੰਨਾ ੭੩੦)

ਗੋਦੜੀ ਪਹਿਨ ਲੈਣਾ, ਹਥ ਵਿਚ ਡੰਡਾ ਫੜਨਾ ਤੇ ਸਰੀਰ ਉਤੇ ਸੁਆਹ ਮਲ ਲੈਣੀ, ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦੇ ਸਾਧਨ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਕੰਨਾ ਵਿਚ ਮੁੰਦਰਾਂ ਪਾਇਆਂ, ਸਿਰ ਮੁਨਾਇਆਂ, ਤੇ ਸਿੰਙੀ ਵਜਾਇਆਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਪ੍ਰਭੂ ਤਾਂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਜੇ ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਇਸ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਰਹੀਏ। ਜੋਗੀ ਉਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਸਭ ਨੂੰ ਇਕੋ ਜੇਹਾ ਸਮਝੇ। ਮੜ੍ਹੀਆਂ ਵਿਚ, ਸਮਾਧੀ ਲਾਇਆਂ, ਦੇਸ ਪ੍ਰਦੇਸ ਭਵਿਆਂ, ਤੀਰਥ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਿਆਂ ਪ੍ਰਭੂ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ, ਗੁਰੂ ਦੇ ਮਿਲਿਆਂ ਹੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਕਾਰ ਵਿਹਾਰ ਕਰਦਿਆਂ, ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਹਟ ਕੇ ਸਿਮਰਨ ਅਭਿਆਸ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਆਪੇ ਸੁਰੀਲਾ ਨਾਦ ਵਜਣ ਲਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਦਮੀ ਆਤਮਕ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸੁਰਤਿ ਸਬਦੁ ਸਾਖੀ ਮੇਰੀ ਸਿਙੀ
ਬਾਜੈ ਲੋਕੁ ਸੁਣੇ ॥
ਪਤੁ ਝੋਲੀ ਮੰਗਣ ਕੈ ਤਾਈ
ਭੀਖਿਆ ਨਾਮੁ ਪੜੇ ॥
ਬਾਬਾ ਗੋਰਖੁ ਜਾਗੈ ॥
ਗੋਰਖੁ ਸੋ ਜਿਨਿ ਗੋਇ ਉਠਾਲੀ

ਕਰਤੇ ਬਾਰ ਨ ਲਾਗੈ ॥
ਪਾਣੀ ਪ੍ਰਾਣ ਪਵਣਿ ਬੰਧਿ ਰਾਖ
ਚੰਦੁ ਸੂਰਜੁ ਮੁਖਿ ਦੀਏ ॥
ਮਰਣ ਜੀਵਣ ਕਉ ਧਰਤੀ ਦੀਨੀ
ਏਤੇ ਗੁਣ ਵਿਸਰੇ ॥
ਸਿਧ ਸਾਧਿਕ ਅਰੁ ਜੋਗੀ ਜੰਗਮ
ਪੀਰ ਪੁਰਸ ਬਹੁਤੇਰੇ ॥
ਜੇ ਤਿਨ ਮਿਲਾ ਤ ਕੀਰਤਿ ਆਖਾ
ਤਾ ਮਨੁ ਸੇਵ ਕਰੇ ॥
ਕਾਗਦੁ ਲੂਣੁ ਰਹੈ ਘ੍ਰਿਤ ਸੰਗੇ
ਪਾਣੀ ਕਮਲੁ ਰਹੈ ॥
ਐਸੇ ਭਗਤ ਮਿਲਹਿ ਜਨ ਨਾਨਕ
ਤਿਨ ਜਮੁ ਕਿਆ ਕਰੈ ॥

(ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੧, ਪੰਨਾ ੮੭੭)

ਹੇ ਜੋਗੀ, ਮੇਰਾ ਗੋਰਖ ਸਦਾ ਜਾਗਦਾ ਹੈ ਪਰ ਗੋਰਖ ਉਹ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਜੋ ਪ੍ਰਭੂ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਨੂੰ ਸੁਣਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਸੁਰਤ ਜੋੜਨੀ ਮੇਰੀ ਸਦਾਅ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਸਾਖਿਆਤ ਵੇਖਣਾ ਮੇਰੀ ਸਿਙੀ ਵਜਣਾ ਹੈ। ਉਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਪਾਸੋਂ ਨਾਮ ਦੀ ਭਿਛਿਆ ਮੰਗਣ ਲਈ ਮੈਂ ਝੋਲੀ ਪਾਈ ਹੋਈ ਹੈ। ਜੀਵਾਂ ਨੇ ਉਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਭੁਲਾ ਦਿਤਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਪਉਣ ਪਾਣੀ ਸੂਰਜ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਆਦਿ ਬਣਾਏ ਹਨ। ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਅਨੇਕਾਂ ਜੋਗੀ ਫਿਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫਤ ਸਾਲਾਹ ਹੀ ਕਰਾਂਗਾ। ਭਗਤ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਮਿਲ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਗਲਦੇ ਨਹੀਂ ਜਿਵੇਂ ਲੂਣ ਘਿਉ ਵਿਚ ਪਾਇਆਂ ਗਲਦਾ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਕੌਲ ਫੁਲ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਕੁਮਲਾਂਦਾ ਨਹੀਂ।

ਸੁਣਿ ਮਾਛਿੰਦ੍ਰਾ ਨਾਨਕੁ ਬੋਲੈ ॥
ਵਸਗਤਿ ਪੰਚ ਕਰੇ ਨਹ ਡੋਲੈ ॥
ਐਸੀ ਜੁਗਤਿ ਜੋਗ ਕਉ ਪਾਲੇ ॥
ਆਪਿ ਤਰੈ ਸਗਲ ਕੁਲ ਤਾਰੇ ॥
ਸੋ ਅਉਧੂਤੁ ਐਸੀ ਮਤਿ ਪਾਵੈ ॥
ਅਹਿਨਿਸਿ ਸੁੰਨਿ ਸਮਾਧਿ ਸਮਾਵੈ ॥
ਭਿਖਿਆ ਭਾਇ ਭਗਤਿ ਲੈ ਚਲੈ ॥
ਹੋਵੈ ਸੁ ਤ੍ਰਿਪਤਿ ਸੰਤੋਖਿ ਅਮੁਲੈ ॥
ਧਿਆਨ ਰੂਪਿ ਹੋਇ ਆਸਣੁ ਪਾਵੈ ॥
ਸਚਿ ਨਾਮਿ ਤਾੜੀ ਚਿਤੁ ਲਾਵੈ ॥

ਨਾਨਕੁ ਬੋਲੈ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਾਣੀ ॥
ਸੁਣਿ ਮਛਿੰਦ੍ਰਾ ਅਉਧੂ ਨੀਸਾਣੀ ॥
ਆਸਾ ਮਾਹਿ ਨਿਰਾਸੁ ਵਲਾਏ ॥
ਨਿਹਚਉ ਨਾਨਕ ਕਰਤੇ ਪਾਏ ॥
ਪ੍ਰਣਵਤਿ ਨਾਨਕੁ ਅਗਮੁ ਸੁਣਾਏ ॥
ਗੁਰ ਚੇਲੇ ਕੀ ਸੰਧਿ ਮਿਲਾਏ ॥
ਦੀਖਿਆ ਦਾਰੂ ਭੋਜਨੁ ਖਾਇ ॥
ਛਿਅ ਦਰਸਨ ਕੀ ਸੋਝੀ ਪਾਇ ॥

(ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੧, ਪੰਨਾ ੮੭੭)

ਹੇ ਮਛਿੰਦ੍ਰ ਅਸਲ ਵਿਰਕਤ ਉਹ ਹੈ ਜੋ ਦਿਨ ਰਾਤ ਐਸੇ ਟਿਕਾਉ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਮਾਇਆ ਦੇ ਫੁਰਨੇ ਨਹੀਂ ਫੁਰਦੇ। ਉਹ ਪੰਜ ਵਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਵਸ ਰਖਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਉਸਦੀ ਜੀਵਨ ਜੁਗਤ ਅਤੇ ਜੋਗ ਸਾਧਨ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਉਹ ਆਪ ਪਾਰ ਲੰਘਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਸਰਿਆਂ ਨੂੰ ਲੰਘਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਪਿਆਰ ਤੇ ਭਗਤੀ ਵਿਚ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਉਸਦੀ ਆਤਮਕ ਭਿਛਿਆ ਹੈ ਜੋ ਸੰਤੋਖ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਨਾਲ ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਇਕ ਮਿਕ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਏਹੀ ਉਸਦੀ ਆਤਮਾ ਦਾ ਆਸਣ ਹੈ। ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਚਿਤ ਜੋੜਨਾ ਉਸਦੀ ਤਾੜੀ ਹੈ। ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸਿਫਤ ਸਾਲਾਹ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਸਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੋਇਆ ਨਿਰਲੇਪ ਜੀਵਣ ਬਤੀਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਅਨੁਸਾਰ ਚਲਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਛਿਆਂ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਸਮਝ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਇਕਿ ਵਣ ਖੰਡਿ ਬੈਸਹਿ ਜਾਇ
ਸਦੁ ਨ ਦੇਵਹੀ ॥
ਇਕਿ ਪਾਲਾ ਕਕਰੁ ਭੰਨਿ
ਸੀਤਲੁ ਜਲੁ ਹੇਂਵਹੀ ॥
ਇਕਿ ਭਸਮ ਚੜ੍ਹਾਵਹਿ ਅੰਗਿ
ਮੈਲੁ ਨ ਧੋਵਹੀ ॥
ਇਕਿ ਜਟਾ ਬਿਕਟ ਬਿਕਰਾਲ
ਕੁਲੁ ਘਰੁ ਖੋਵਹੀ ॥
ਇਕਿ ਨਗਨ ਫਿਰਹਿ ਦਿਨੁ ਰਾਤਿ ॥
ਨੀਂਦ ਨ ਸੋਵਹੀ ॥
ਇਕਿ ਅਗਨਿ ਜਲਾਵਹਿ ਅੰਗੁ
ਆਪੁ ਵਿਗੋਵਹੀ ॥
ਵਿਣੁ ਨਾਵੈ ਤਨੁ ਛਾਰੁ
ਕਿਆ ਕਹਿ ਰੋਵਹੀ ॥

ਸਹਨਿ ਖਸਮ ਦੁਆਰਿ
ਜਿ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸੇਵਹੀ ॥

(ਵਾਰ ਮਲਾਰ ਕੀ ਮਹਲਾ ੧, ਪੰਨਾ ੧੨੮੪)

ਕਈ ਮਨੁਖ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਬੈਠਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਮੋਨ ਧਾਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਕਈ ਠੰਢੇ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਗੋਤਾ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਕਈ ਪਿੰਡੇ ਉਤੇ ਸੁਆਹ ਮਲਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਕਈ ਡਰਾਉਣੀਆਂ ਜਟਾਂ ਵਧਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਆਪਣੀ ਕੁਲ ਤੇ ਆਪਣਾ ਘਰ ਗਵਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਕਈ ਦਿਨੇ ਰਾਤ ਨੰਗੇ ਪਏ ਫਿਰਦੇ ਹਨ, ਕਈ ਅੱਗ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਸਰੀਰ ਸਾੜਦੇ ਹਨ ਭਾਵ ਧੂਣੀਆਂ ਤਪਾਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਖੁਆਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਵਾਂਹਜਿਆਂ ਰਹਿ ਕੇ ਆਪਣਾ ਜੀਵਣ ਬੇ-ਅਰਥ ਗੁਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਦਰ ਤੇ ਉਹੀ ਸੋਭਦੇ ਹਨ ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਚਲਦੇ ਹਨ।

ਨਿਵਲੀ ਕਰਮ ਭੁਅੰਗਮ ਭਾਠੀ
ਰੇਚਕ ਪੂਰਕ ਕੁੰਭ ਕਰੈ ॥
ਬਿਨੁ ਸਤਿਗੁਰ ਕਿਛੁ ਸੋਝੀ ਨਾਹੀ
ਭਰਮੇ ਭੂਲਾ ਬੂਡਿ ਮਰੈ ॥
ਅੰਧਾ ਭਰਿਆ ਭਰਿ ਭਰਿ ਧੋਵੈ
ਅੰਤਰ ਕੀ ਮਲੁ ਕਦੇ ਨ ਲਹੈ ॥
ਨਾਮ ਬਿਨਾਂ ਫੋਕਟ ਸਭਿ ਕਰਮਾ
ਜਿਉ ਬਾਜੀਗਰੁ ਭਰਮਿ ਭੁਲੈ ॥

(ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮਹਲਾ ੧, ਪੰਨਾ ੧੩੪੩)

ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ਤੇਰਾ ਨਾਮ ਜਪਣਾ ਹੀ ਮੇਰਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵਡਾ ਧਾਰਮਕ ਕੰਮ ਹੈ। ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਔਗਣ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਅਗਿਆਨੀ ਆਦਮੀ ਨਿਉਲੀ ਕਰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਕੁੰਡਲਨੀ ਨਾੜੀ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਦਸਮ ਦੁਆਰ ਵਿਚ ਸਾਸ ਚੜ੍ਹਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਤਾਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਟਿਕਾਉਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਗਲਤ ਰਸਤੇ ਚਲਕੇ ਆਪਣੀ ਆਤਮਿਕ ਮੌਤ ਹੀ ਸਹੇੜ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਪੈਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਹੀ ਜੀਵਨ ਦੀ ਉਸ ਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ। ਉਹ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਮੈਲ ਨਾਲ ਲਿਬੜਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਨਿਉਲੀ ਕਰਮ ਰਾਹੀਂ ਮੈਲ ਧੋਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਮਨ ਦੀ ਮੈਲ ਇਸ ਤਰਾਂ ਨਹੀਂ ਉਤਰਦੀ। ਇਹ ਰੇਚਕ ਪੂਰਕ ਆਦਿਕ ਸਾਰੇ ਹੀ ਕਰਮ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਵਿਅਰਥ ਹਨ। ਕਰਮ ਕਾਂਡੀ ਮਨੁਖ ਨਾਟਕਾਂ-ਚੇਟਕਾਂ ਦੇ ਭੁਲੇਖੇ ਵਿਚ ਪੈ ਕੇ ਅਸਲੀਅਤ ਨੂੰ ਭੁਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਙ) ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਸਿਧਾਂਤ :

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਜੋਗੀਆਂ (ਸਿਧਾਂ) ਨਾਲ ਬਹਿਸ ਕੀਤੀ। ਜੋਗੀ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਦੱਸੇ ਮਾਰਗ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਇਹ ਨਹੀਂ

ਸੀ ਪਸੰਦ ਕਰਦੇ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਧਾ ਜੋਗ ਮੱਤ ਤੋਂ ਜਾਂਦੀ ਰਹੇ ਅਤੇ ਲੋਕ ਜੋਗੀਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਸਾ ਕਰਨੋਂ ਹੱਟ ਜਾਣ। ਇਸ ਬਹਿਸ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਾਰਗ ਦੀ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਵਿਆਖਿਆ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਮਾਰਗ ਨੂੰ ਸ਼ਬਦ ਮਾਰਗ ਕਹਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਮਾਰਗ ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ :-

ਕਿਆ ਭਵੀਐ ਸਚਿ ਸੂਚਾ ਹੋਇ ॥
ਸਾਚ ਸਬਦੁ ਬਿਨੁ ਮੁਕਤਿ ਨ ਹੋਇ ॥

(ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੧)

ਸ਼ਬਦ ਸਿਧਾਂਤ ਦਾ ਨਕਾਰਤਮਕ ਪੱਖ :

੧) ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਅਤੇ ਪੁਰਸ਼ ਦੋ ਮੁਢਲੀਆਂ ਵਖਰੀਆਂ ਵਸਤਾਂ ਨਹੀਂ।

੨) ਆਤਮਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਮਾਇਆ ਨੂੰ ਹੀ ਨਿਰਾ ਵਖ ਵਖ ਕਰਣਾ ਮੁਕਤੀ ਨਹੀਂ।

੩) ਗ੍ਰਹਿਸਤ ਆਸ਼੍ਰਮ ਛਡ ਕੇ ਜੰਗਲੀਂ ਰਹਿਣਾ ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਸਾਧਨ ਨਹੀਂ।

੪) ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਬਹੁਤੇ ਦੁਖ ਦੇਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ।

੫) ਸਿੱਧੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਣਾ ਗ਼ਲਤ ਆਦਰਸ਼ ਹੈ। ਇਹ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਮੁਕਤੀ ਦੇ ਰਸਤੇ ਤੋਂ ਦੂਰ ਲੈ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਪੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ।

੬) ਅਜਿਹੇ ਭੇਖਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮੁੰਦ੍ਰਾਂ, ਗੋਦੜੀ, ਡੰਡਾ, ਸਿੰਙੀ, ਆਦਿ

੭) ਪੂਰਕ; ਰੇਚਕ, ਕੁੰਭਕ, ਨਿਉਲੀ ਕਰਮ ਨੇਤੀ, ਧੋਤੀ ਆਦਿ ਮਨ ਦੀ ਮੈਲ ਨੂੰ ਸਾਫ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ।

ਸ਼ਬਦ ਸਿਧਾਂਤ ਦਾ ਸਕਾਰਤਮਕ ਪੱਖ :

ਸ਼ਬਦ ਸਿਧਾਂਤ ਦਾ ਸਕਾਰਤਮਕ ਪੱਖ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਿਚ ਯਕੀਨ ਲਿਆਓ। ਆਪਣੀ ਆਤਮਾ ਦਾ ਉਸ ਪਰਮ ਆਤਮਾ ਨਾਲ ਮੇਲ ਕਰਨ ਦਾ ਆਦਰਸ਼ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਰਖੋ। ਏਸੇ ਵਿਚ ਮੁਕਤੀ ਹੈ। ਮੁਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਣ ਲਈ ਗ੍ਰਹਿਸਤ ਆਸ਼ਰਮ ਵਿਚ ਰਹੋ। ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਕੰਮ ਧੰਦੇ ਕਰੋ। ਹਰ ਵੇਲੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪੋ। ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਇਸ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਰਹੋ। ਨਾਮ ਸਿਮਰਣ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣੀ ਹਉਮੈ ਅਤੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਉਤੇ ਕਾਬੂ ਪਾਓ। ਅਤੇ ਮਨ ਨੂੰ ਜਿਤੋ। ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸੁਣੋ, ਉਸ ਨੂੰ ਮੰਨੋ, ਉਸ ਦੀ ਸਿਫ਼ਤ ਸਾਲਾਹ ਕਰੋ, ਉਸ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰੋ, ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪੋ ਅਤੇ ਸਿਮਰਣ ਕਰੋ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਹਿਜ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਹੀ ਮੁਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਸਬਦੈ ਕਾ ਨਿਬੇੜਾ ਸੁਣਿ ਤੂ ਅਉਧੂ
ਬਿਨੁ ਨਾਵੈ ਜੋਗੁ ਨ ਹੋਈ ॥
ਨਾਮੇ ਰਾਤੇ ਅਨਦਿਨੁ ਮਾਤੇ
ਨਾਮੈ ਤੇ ਸੁਖੁ ਹੋਈ ॥
ਨਾਮੈ ਹੀ ਤੇ ਸਭੁ ਪਰਗਟੁ ਹੋਵੈ
ਨਾਮ ਸੋਝੀ ਪਾਈ ॥
ਬਿਨੁ ਨਾਵੈ ਭੇਖ ਕਰਹਿ ਬਹੁਤੇਰੇ

ਸਚੇ ਆਪਿ ਖੁਆਈ ॥
ਸਤਿਗੁਰ ਤੇ ਨਾਮੁ ਪਾਈਐ ਅਉਧੂ
ਜੋਗ ਜੁਗਤਿ ਤਾ ਹੋਈ ॥
ਕਰਿ ਬੀਚਾਰੁ ਮਨਿ ਦੇਖਹੁ ਨਾਨਕ
ਬਿਨੁ ਨਾਵੇ ਮੁਕਤਿ ਨ ਹੋਈ ॥

(ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੧)

ਸੋ ਉਪਰੋਕਤ ਵਿਚਾਰ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਯੋਗ ਮੱਤ ਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਗੁਰਮਤਿ ਨਾਲ ਮੇਲ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦੀ ਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਸ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦਾ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਭਰਵਾਂ ਖੰਡਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਦੌਰਿਆਂ ਸਮੇਂ ਜੋਗੀਆਂ ਨੂੰ ਨਾਮ ਜਪਣ ਅਤੇ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਆ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਹ ਯਕੀਨ ਨਹੀਂ ਰਖਦੇ ਸਨ।

ਦੋ-ਸਾਲਾ ਸਿੱਖ ਮਿਸ਼ਨਰੀ ਪੱਤਰ ਵਿਹਾਰ
ਕੋਰਸ ਕਰਨ ਲਈ ਨਿਯਮ

1. ਤੁਸੀਂ ਘਰ ਬੈਠੇ ਹੀ ਇਹ ਕੋਰਸ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਦਾਖਲਾ ਹਰ ਵੀਰ; ਭੈਣ ਲਈ ਹਰ ਸਮੇਂ ਖੁਲ੍ਹਾ ਹੈ।

2. ਦੋ ਸਾਲ ਦਾ ਸਾਰਾ ਸਿਲੇਬਸ ਅੱਠ ਤਿਮਾਹੀਆਂ ਵਿਚ ਵੰਡਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤੇ ਹਰ ਤਿਮਾਹੀ ਵਿਚ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ, ਗੁਰ-ਇਤਿਹਾਸ ਦੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ, ਸਿਖ ਫਿਲਾਸਫੀ ਤੇ ਲੈਕਚਰ ਆਦਿ ਸਾਰਾ ਸਿਲੇਬਸ ਪੂਰਾ ਹੱਲ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਭੇਜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਕੋਰਸ ਸਮੇਂ ਕੋਈ ਔਖ ਨਾ ਹੋਵੇ।

3. ਹਰ ਤਿਮਾਹੀ ਦੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਇਕ Objective Type ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਉਤਰ ਬੁਕ ਲੈੱਟ ਭੇਜੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜੋ ਘਰ ਬੈਠੇ ਹੀ ਹਲ ਕਰਕੇ ਵਾਪਸ ਭੇਜਣੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

4. ਸਫਲਤਾ ਪੂਰਬਕ ਕੋਰਸ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ 'ਦੋ ਸਾਲਾ ਸਿੱਖ ਮਿਸ਼ਨਰੀ ਪੱਤਰ ਵਿਹਾਰ ਕੋਰਸ' ਪਾਸ ਦਾ ਸਰਟੀਫੀਕੇਟ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਫੀਸ ਦਾ ਵੇਰਵਾ :—ਪ੍ਰਾਸਪੈਕਟਸ—ਇਕ ਰੁਪਿਆ, ਦਾਖਲਾ ਫੀਸ 5—ਰੁਪਏ

ਹਰ ਤਿਮਾਹੀ ਦੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਜਮਾਂ ਡਾਕ ਖਰਚਾ ਆਦਿ—20 ਰੁਪਏ।

ਫੀਸ ਮਨੀਆਰਡਰ ਜਾਂ ਡਰਾਫਟ ਰਾਹੀਂ ਸਿੱਖ ਮਿਸ਼ਨਰੀ ਕਾਲਜ, 1072 ਕੂਚਾ 14 ਫੀਲਡ ਗੰਜ, ਲੁਧਿਆਣਾ ਜਾਂ ਸਬ ਆਫਿਸ : A-143 ਫਤਹਿ ਨਗਰ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ-18 ਵਿਖੇ ਭਜੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਪ੍ਰਾਸਪੈਕਟਸ (ਫਾਰਮ ਸਿਲੇਬਸ ਨਿਯਮ) ਆਦਿ, ਇਕ ਰੁਪਏ ਦਾ ਮਨੀਆਰਡਰ ਜਾਂ ਡਾਕ ਟਿਕਟਾਂ ਉਪਰੋਕਤ ਪਤੇ ਤੇ ਭੇਜ ਕੇ ਮੰਗਵਾਉ।

ਸਿੱਖ ਮਿਸ਼ਨਰੀ ਕਾਲਜ ਦੀਆਂ ਖੋਜ ਭਰਪੂਰ ਪੁਸਤਕਾਂ

ਪੰਥ ਦਰਦੀਓ, ਕੁਝ ਕਰੋ ! ਭਾਗ 1	1-50
ਪੰਥ ਦਰਦੀਓ, ਕੁਝ ਕਰੋ ! ਭਾਗ 2	1-00
ਖਾਲਸਾ ਨਿਰੂਪਣ	1-00
ਤੇਤੀ ਸਵੱਈਏ ਸਟੀਕ	1-00
ਸਾਕਾ ਨਨਕਾਣਾ ਸਾਹਿਬ	0-75
ਮੋਰਚਾ ਗੁਰੂ ਕਾ ਬਾਗ	1-00
ਮੋਰਚਾ ਗੰਗਸਰ ਜੈਤੋ	0-80
ਸ਼ਹੀਦੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ	1-50
ਕਬਿੱਤ (ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਚੋਂ ਸਟੀਕ)	1-50
ਖ਼ੂਨ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦਾ	2-00
ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ	0-75
ਸਿੱਖ ਜੀਵਨ ਜਾਚ	1-00
ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚੋਂ	
ਚੋਣਵੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ : ਭਾਗ 1	1-00
,, ,, ਭਾਗ 2	1-00
,, ,, ਭਾਗ 3	1-00
,, ,, ਭਾਗ 4	1-00
ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਮਹਾਨ ਵਿਦਵਾਨ— (ਸ: ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਹਿਸਟੋਰੀਅਨ, ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਨਾਭਾ, ਪ੍ਰੋ: ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ)	1-25
ਸ: ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਨਲੂਆ	0-75
ਅਕਾਲੀ ਫੂਲਾ ਸਿੰਘ	0-75
ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ	1-50
ਬਾਬਰਵਾਣੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦ	1-00
ਸ: ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਰਾਮਗੜ੍ਹੀਆ	0-75
ਸ: ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਆਹਲੂਵਾਲੀਆ	1-50
ਸ਼ਬਦ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ	2-00
ਜੈਨਮਤ, ਬੁੱਧਮਤ ਤੇ ਗੁਰਮਤਿ	1-00
ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਸਿੰਘ	1-00
ਬਬਰ ਅਕਾਲੀ ਲਹਿਰ	1-00
ਨਵਾਬ ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ	0-75
ਗੁਰੂ ਮਾਨਯੋ ਗਰੰਥ	1-50
ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ (ਲਾਵਾਂ ਸਟੀਕ)	1-00
ਭਾਰਤ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਵਿਚ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਹਿਸਾ	1-50
ਯਹੂਦੀ ਮਤ, ਇਸਾਈ ਮਤ ਤੇ ਗੁਰਮਤਿ	1-00
सिख धर्म की शिक्षाएं	1-25
ਚੋਣਵੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ	2-00
ਸਿੱਖ ਮਿਸਲਾਂ	1-50
ਇਸਲਾਮ ਤੇ ਗੁਰਮਤਿ	1-00
ਨਿਆਰਾ ਖ਼ਾਲਸਾ	1-50
ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਆਕਰਣ ਦੇ ਸਰਲ ਨੇਮ	1-50
ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਸਟੀਕ	3-50
ਰਹਿਰਾਸ ਤੇ ਸੋਹਿਲਾ ਸਟੀਕ	1-50
ਚੋਣਵੇਂ ਸ਼ਬਦ ਅਰਥਾਂ ਸਮੇਤ :—	
,, ਭਾਗ 1)	1-00
,, ਭਾਗ 2)	1-50
,, ਭਾਗ 3)	1-00
,, ਭਾਗ 4)	1-00
,, ਭਾਗ 5)	1-00
,, ਭਾਗ 6)	1-00
,, ਭਾਗ 7)	1-00
,, ਭਾਗ 8)	1-00
ਸਿੱਖੀ ਤੇ ਸਮਾਜਵਾਦ	0-75
ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਮੁਢਲੇ ਸਿਧਾਂਤ	1-00
ਸੰਖੇਪ ਇਤਿਹਾਸ ਦਸ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ	2-00
ਜੀਵਨ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ	3-50
ਸ਼ੁਧ ਗੁਰਬਾਣੀ ਉਚਾਰਣ	1-50
ਜੀਵਨ ਤੇ ਸਿਧਾਂਤ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ	3-00
ਜੀਵਨ ਤੇ ਸਿਧਾਂਤ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ	3-50
Basic Principles of Sikhism	1-00
Why I am a Sikh	0-50
Propagation of Sikh Thought	1-25
ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਫਿਲਾਸਫੀ ਭਾਗ (1)	2-50
—Do— (2)	2-50
ਗਿਆਨੀ ਦਿਤ ਸਿੰਘ	0-75
ਸ਼ਹੀਦ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ	1-00
ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਲਹਰ	2-00
ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ	1-50
ਸਿੱਖ ਰਹਿਤ ਮਰਯਾਦਾ	0-50
जीवन मार्ग गुरु नानक देव जी	4-00
सिख जीवन मार्ग	1-00
दस गुरुओं का इतिहास	2-50
खून शहीदों का	2-50
ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਫਿਲਾਸਫੀ ਭਾਗ (3)	1-50
ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਫਿਲਾਸਫੀ ਭਾਗ (4)	2-50
ਸ. ਸ਼ਾਮ ਸਿੰਘ ਅਟਾਰੀ ਵਾਲਾ	1-00
ਚਿੱਠੀਆਂ ਲਿਖ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਵੱਲ ਪਾਈਆਂ	1-50
ਹਿੰਦੂ ਮਤ ਤੇ ਗੁਰਮਤਿ	1-00

ਨੋਟ :—ਪੁਸਤਕਾਂ ਮੰਗਵਾਉਣ ਲਈ ਮਨੀਆਰਡਰ ਪਹਿਲਾਂ ਭੇਜੋ ਜੀ